

УДК 378.147

ДУ ХАНЬФЕН –

аспірант Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського
e-mail: pednauk@gmail.com

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЯКОСТІ ДИРИГЕНТА
ОРКЕСТРУ ТА СПЕЦИФІКА ДИРИГЕНТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Диригентська діяльність багатofункціональна і включає такі основні функції як інтерпретаційно–аналітичну, виконавсько–управлінську, психолого–педагогічну і організаційну, які складають основний професійний зміст роботи диригента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує загальноприйняте визначення поняття «стиль керівництва», яке представляє собою сукупність засобів впливу керівника на підлеглих, зумовлених специфікою завдань, поставлених перед колективом, взаємовідносинами керівника з підлеглими і обсягом його посадових повноважень, особистісними якостями всіх членів колективу.

На думку психологів це визначення в психолого–соціологічному аспекті виходить з теорії гуманістичної психології (humanistic psychology), засновником якої став американський психолог Абрахам Маслоу (Abraham Maslow; 1908–1970), відповідно до розробленої ним ієрархічної моделі мотивації діяльності людини.

У деяких джерелах стиль і метод керівництва є тотожними. Вперше про стилі керівництва заговорили німецькі дослідники Г. Гибш і М. Форверг, які відзначали: «Під стилем керівництва розуміється спосіб, яким здійснюється функція керівництва особами, її виконують в певній групі» [1, с. 87].

Російські психологи Д. П. Кайдалов і Є. І. Суїменко вважають, що «стиль керівництва – це стійка сукупність особистісних, суб'єктивно–психологічних характеристик керівника, за допомогою яких реалізується той чи інший метод керівництва» [2, с. 57].

Це ж визначення наводиться і в популярному психологічному словнику під редакцією В. І. Войтко «Стиль керівництва – це система способів діяльності, яка постійно повторюється, має внутрішню гармонію та цілісність і забезпечує ефективне здійснення функцій управління в даних конкретних умовах» [3, с. 183].

Подібним є визначення російського психолога, академіка А. Л. Журавльова, який «під стилем керівництва розуміє індивідуально–типові особливості цілісної, відносно стійкої системи способів, методів,

прийомів впливу керівника на колектив з метою ефективного виконання управлінських функцій» [4, с. 256].

Російський дослідник А. М. Омаров дає власне розуміння індивідуального стилю, який трактується ним як «особлива форма поєднання виробничої функції керівника і його функцій регулювання особистісних взаємин між членами підлеглого йому колективу» [5, с. 143].

Англіїці М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі визначають стиль керівництва як «узагальнені види поведінки керівника у відносинах з підлеглими в процесі досягнення поставлених цілей». У цьому визначенні автори виходять із зовнішнього компонента міжособистісних професійних відносин керівника з підлеглими як істотної ознаки стилю керівництва [6].

Що стосується галузі освіти і навчальної діяльності, то за думкою російських психологів І. Є. Вегерчука, Н. В. Васіної та Л. Г. Лаптева, слід зазначити, що управлінська діяльність системі освіти розуміється в руслі акмеологічного підходу – як «індивідуально властивий спосіб використання творчого потенціалу на різних життєздатних етапах» [7, с. 42–46].

Таким чином, аналіз визначень поняття «стиль керівництва» різними авторами визначається такими суттєвими ознаками:

- сукупність форм організації, методів, прийомів, які застосовує керівник;
- система прийомів, способів, яка має відносну стабільність;
- індивідуальні особливості особистості, відносини з підлеглими, колегами, керівниками;
- типові, узагальнені способи керівництва;
- спрямованість способів керівництва на ефективне досягнення поставлених цілей і завдань.

Мета статті – визначити сутність професійних і психологічних якостей диригента, основні тенденції підготовки майбутніх вчителів музики до диригентської діяльності в руслі вимог європейської спільноти.

Інтерпретаційно–аналітична функція передбачає наявність у диригента навичок аналізу, інтерпретації та художньо–образного розуміння музичних явищ, їхнього

високохудожнього виконання. Психолого–педагогічна функція передбачає знання і володіння диригентом основних методів психолого–педагогічної комунікації в процесі роботи з оркестром або музичним колективом.

Організаційна функція полягає в умінні найбільш ефективно управляти колективом музикантів, здійснюючи виконання поставлених завдань.

Перед диригентом стоїть завдання в здійсненні як художніх, так і організаційних завдань і функцій, притаманних різноманітним видам діяльності. Насамперед, це відноситься до спілкування і психічних взаємодій.

Для успішної діяльності диригента необхідно, щоб у ньому поєдналися якості керівника і соціально–психологічні якості лідера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що в психології керівництва існує загальноприйнята характеристика стилів керівництва та відповідно типів керівників. Найбільш поширена версія з них характеризується таким чином:

– авторитарний (директивний) стиль – базується більшою мірою на організаційно–розпорядчих методах. Керівник, що дотримується цього стилю, догматичний, неодмінно жадає підпорядкування людей своїй волі, не терпить заперечень і не прислуховується до іншої думки, часто втручається в роботу підлеглих і жорстко контролює їх дії, вимагає пунктуального проходження його вказівок – «робити, що велено».

– демократичний (колегіальний) стиль – характеризується особливим підходом до управління робочим процесом. Саме слово «управління» в даному випадку відноситься саме до роботи, а не до співробітників. Керівнику важлива думка колективу, і саме тому демократичний стиль керівництва називають ще «колегіальним». У цьому випадку відповідальність і повноваження розподіляються між колективом.

– ліберальний (нейтральний, анархічний) стиль – відсутність розмаху в діяльності, безініціативність і постійне очікування вказівок зверху, небажання прийняти на себе відповідальність за рішення і їхні наслідки, коли вони несприятливі. Керівник, який використовує цей стиль, мало втручається в справи підлеглих і взагалі не виявляє особливої активності, виступає в ролі посередника у взаєминах з іншими колективами. Як правило, він дуже обережний, непослідовний у діях, легко піддається впливу оточуючих, схильний поступатися обставинам і миритися з ними,

може без серйозних підстав скасувати раніше прийняте рішення.

Ці стилі керівництва в практиці можуть переплітатися і поєднуватися.

Однак, для диригентської професії необхідні не тільки якості керівника (менеджера), але і здатність невербального харизматичного впливу – харизми (від грец. *Χάρισμα* – про дар від Бога – «помазання»). Це якість можна визначити сучасним поняттям лідерства, яке свого часу обґрунтував російський психолог, засновник сучасної наукової соціальної психології Паригін Б. Д. (1930–2012). На його думку, типологія лідерства, як якості, визначається такими особливостями діяльності:

– за змістом діяльності: лідери потрібного типу – лідер–натхненник, лідер–виконавець, лідер–натхненник і організатор;

– за стилем керівництва: авторитарний («автократ»), демократичний («демократ»), змішаний («ліберал», «нейтрал»);

– за характером діяльності: «універсал» – проявляє свої якості постійно в будь–якій ситуації і «ситуаційник» – проявляє свої якості тільки в певній ситуації. [8]

Не дивлячись на різні уточнюючі визначення психологів, все одно особистісні якості і стилі керівництва, які необхідні диригентові, зводяться до триєдиної характерної рисі, яка включає в себе – авторитарність, ліберальність і демократичність.

В історії становлення і розвитку диригентського мистецтва до авторитарних керівників відносили великого італійця Артуро Тосканіні (Arturo Toscanini; 1867–1957), австрійця Густава Малера (Gustav Mahler; 1860–1911), які при керівництві оркестром не допускали ніякої творчої ініціативи з боку оркестрантів, диктаторськи встановлюючи своє розуміння звучання оркестру.

До диригентів демократичного стилю керівництва слід віднести основоположника однієї з сучасних диригентських шкіл, угорця Артура Нікіша (Nikisch Artur; 1855–1922) і німецького диригента Вільгельма Фуртвенглера (Gustav Heinrich Ernst Martin Wilhelm Furtwängler; 1886–1954).

Видатний російський диригент, професор Геннадій Рождественський найбільш точно висловився про оптимальний стилі керівництва оркестром, відзначаючи, що «в ідеалі – оркестр може бути блискучим співрозмовником диригента. Яскраве виконання досягається тоді, коли диригент пропонує свою концепцію музичного твору, отримуючи натомість велику виконавську віддачу, реалізацію концепції і навіть доповнення до неї. Стовідсоткова диктатура диригента навряд чи дасть значний художній

результат» [9, с. 43–44].

Що стосується харизматичного впливу на оркестр, то тут доречно навести твердження іншого майстра – російського диригента Кирила Кондрашина (1914–1981): «Диригент «випромінює» якісь гіпнотичні струми. Саме таким шляхом він передає оркестру не тільки темпові і ансамблеві сторони свого трактування; це стосується і багатьох інших дуже важливих речей, наприклад, звукового балансу і тембру» [10, с. 3].

Психологічні особливості диригентської діяльності обумовлені тим, що диригентові доводиться керувати колективом, що складається з музикантів різного рівня підготовки, з різними характерами і темпераментами і різними психологічними особливостями. Тому найважливішою психологічною якістю, необхідною диригенту, є вміння спілкуватися з людьми, вміння встановлювати ділові, творчі стосунки з музикантами і використовувати ці вміння для реалізації своїх художніх намірів. Висловлення видатного німецького диригента Бруно Вальтера (Bruno Walter Schlesinger; 1876–1962) підтверджує те, що головним в диригентській покликання вважається вміння спілкуватися.

Ще одними з найважливіших якостей диригента є його так зване «духовне обличчя» і творчий потенціал.

Видатні диригенти сучасності Артуро Тосканіні і Густав Малер, Отто Клемперер (1885–1973) і Вільгельм Фуртвенглер, Шарль Мюнш (1891–1968) і Бруно Вальтер, Стефан Турчак (1938–1988) і Леопольд Стоковський (1882–1977), Арій Пазовський (1887–1953) і Самуїл Самосуд (1884–1964), Євген Мравинський (1903–1988) і Олександр Гаук (1893–1963), Геннадій Рождественський і Євген Светланов (1928–2002), Вероніка Дударова (1916–2009), володіючи різними темпераментами і творчим почерком, досягли найвищих вершин творчості, оскільки їх особистісні якості поєднувалися з видатними музичними здібностями. Сила передачі власного творчого задуму їхньої творчості залежала від глибини і серйозності моральних поглядів, багатства емоційного життя, широти розумового кругозору.

Виділяючи вище названі психологічні особливості особистості диригента, його типологію і стиль керівництва художнім колективом, слід зазначити, що перераховані професійні характеристики стосуються в основному діяльності професійних музичних колективів, де завдання диригентів стоять виключно в рамках професійного музичного творчості.

Підготовка до диригентської діяльності майбутніх вчителів музики має свою

специфіку, яка обумовлюється майбутньою професією і передбачає оволодіння необхідними додатковими професійними якостями, які передбачені державними стандартами підготовки вчителя музики.

У даний час, згідно Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи зі створення Європейських меж кваліфікацій навчання впродовж життя, підходи в підготовці майбутніх вчителів в загально педагогічному аспекті зосереджені на формуванні ряду компетенцій, якими повинен володіти майбутній вчитель.

Ці компетенції прийнято розділяти на загальні і спеціальні.

За думкою українського дослідника, професора М. М. Поповича до складу загально компетенцій входять інструментальні, міжособистісні та системні.

Інструментальні компетенції включають когнітивні здібності і технологічні, лінгвістичні, комунікативні вміння. Міжособистісні компетенції передбачають індивідуальні здібності, пов'язані з умінням виявляти почуття і формувати стосунки, критичним осмисленням і здатністю до самокритики, умінням працювати в групі, брати на себе соціальні та етичні зобов'язання. Системні компетенції – це поєднання розуміння, відносини і знання, що дозволяє сприймати співвідношення частин цілого між собою й оцінювати місце кожного з компонентів в системі, здатність планувати зміни з метою вдосконалення системи і конструювати нові системи.

В умовах здобуття вищої освіти спеціальні компетенції набуваються на двох рівнях – бакалавра і магістра.

На рівні бакалавра особистість повинна проявляти здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни, логічно і послідовно викладати засвоєні знання, усвідомлювати контекст нової інформації і давати його тлумачення, демонструвати розуміння загальної культури дисципліни і зв'язок між її розділами, розуміти і використовувати методи критичного аналізу і розвитку теорій, правильно використовувати методи і техніки дисципліни, оцінювати якість досліджень у певній предметній галузі, розуміти результати спостережень і експериментальних способів перевірки наукових теорій.

На рівні магістра випускники повинні опанувати предметної сферою на більш високому вимірі – новітніми методами і технікою дослідження, знати новітні теорії та їхню інтерпретацію; критично відслідковувати й осмислювати розвиток теорії і практики; оперувати методами незалежного дослідження та вміти пояснювати його результати на більш

високому науковому рівні.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку.

1. Диригентська діяльність є специфічною формою художньої творчості, яка поряд з неординарними музичними якостями поєднує в собі функції керівника і соціально-психологічні якості лідера.

2. Для диригентської професії необхідні не тільки якості керівника (менеджера), але і здатність невербального харизматичного впливу, вміння спілкуватися з людьми, вміння встановлювати ділові, творчі стосунки з музикантами і використовувати ці вміння реалізації своїх художніх намірів.

3. Відповідно до сучасних загальноєвропейських вимог, підходи в підготовці майбутніх вчителів до диригентської діяльності в загальнопедагогічному аспекті зосереджені на формуванні загальних і спеціальних компетенцій, які поєднують у собі професійно-художні, комунікативно-управлінські та особистісно-харизматичні якості, що дозволяє виконувати поставлені освітні та художні завдання, що стоять перед майбутнім фахівцем.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гибш Г., Форверг М. Введение в марксистскую социальную психологию / Гибш Г., Форверг М. / пер. с нем. Т. А. Рябушкиной. – М.: Прогресс, 1972. – 296 с.

2. Кайдалов Д. П., Суименко Е. И. Психология единоначалия и коллегиальности / Кайдалов Д. П., Суименко Е. И. – М.: Мысль, 1979. – 254 с.

3. Психологический словарь / под ред. Войтко В. И. – К.: Высшая школа, 1981. – 240 с.

4. Социальная психология. Учебное пособие. / Отв. Ред. А. Л. Журавлев. М.: ПЕР СЭ, 2002. – 351с.

5. Омаров А. М. Предпринимчивость руководителя / Омаров А. М. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – 256 с.

6. Мескон Майкл, Альберт Майкл, Хедоури Франклин. Основы менеджмента / Мескон М., Альберт М., Хедоури В. / Перевод с английского Евенко И. – М.: Издательство «Дело», 1997. – 704 с.

7. Вегерчук И. Э., Васина Н. В., Лаптев Л. Г. Творческий потенциал руководителей системы

образования / Прикладная психология и психоанализ, № 2. – М.: МПА, 1997.

8. Парыгин Б. Д. Анатомия общения / Б. Д. Парыгин. – СПб: изд. Михайлова, 1999. – 301 стр.

9. Рождественский Г. Н. Дирижерская аппликатура / Г. Н. Рождественский. – М.: Музыка, 1974. – 102 с.

10. Кондрашин К. Мир дирижера / К. М. Кондрашин. – Л.: Музыка, 1976. – 192 с.

REFERENCES

1. Hybsh, H., Forverh, M. (1972). *Vvedennyya v marksyst-sku sotsialnu psykholohiyu*. [Introduction to Marxist social psychology]. Moscow.

2. Kaydalov, D. P., Suymenko, YE. I. (1979). *Psykholohiya yedynonachalnosti i kolehialnosti*. [The psychology of unity of command and collegiality]. Moscow.

3. *Pskholohicheskiy slovnyk* (1981). [Pskhologic dictionary]. Kyiv.

4. *Sotsialna psykholohiya. Navchalnyy posibnyk*. (2002). [Social psychology. Tutorial]. Moscow.

5. Omarov, A. M. (1990). *Pidpryyemlyvist kerivnyka*. [Entrepreneurial leader]. Moscow.

6. Meskon, Maykl, Al'bert. Maykl, Khedouri, Franklin. (1997). *Osnovy menedzhmentu*. [Fundamentals of management]. Moscow.

7. Veherchuk, I. E., Vasina, N. V., Lapytev, L. H. (1997). *Tvorchyy potentsial kerivnykiv systemy osvity*. [The creative potential of the leaders of the education system]. Moscow.

8. Paryhin, B. D. (1999). *Anatomiya spilkuvannya*. [Anatomy of communication]. SPb.

9. Rizdvyanyy, H. N. (1974). *Dyryhent-ska aplikatura*. [Conducting fingering]. Moscow.

10. Kondrashyn, K. (1976). *Svit dyryhenta*. [The world of the conductor]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУ ХАНЬФЕН – аспірант Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DO HANFENG – post-graduate student South Ukrainian national pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of research interests: professional training of the future teacher of musical art.

Дата надходження рукопису 18. 01. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Т. Б. Стратан-Армишкова

УДК 37.378.781

КРИВОХИЖА Ірина Валентинівна –
пошукувач кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту Центральноукраїнського державного
педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: tetyanna@ukr.net

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ ПОЛЬЩІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На початку ХХІ ст. в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, євроінтеграції України у світовий простір, загострюється потреба у модернізації української освіти. Україна прагне ввійти повноправним партнером у світове співтовариство. Тому постало питання про реформування системи вищої освіти й перехід на міжнародні стандарти підготовки фахівців. Зокрема, вітчизняна система освіти сьогодні не може на належному рівні забезпечити навчальні заклади країни кваліфікованими кадрами в галузі музичної освіти.

Серед країн Європейського союзу Польща є сучасною та динамічною країною, що пропонує безліч можливостей для молоді, яка прагне отримати сучасну освіту, розширити свої знання та можливості.

Польські ВНЗ пропонують найвищі стандарти навчання, що відповідають усім якісним критеріям, та з кожним роком стають все більше міжнародними. ВНЗ Польщі є рушійною силою успіху країни, тому ми звертаємося до досвіду підготовки майбутніх педагогів-музикантів у цій країні. Доречно зазначити, що ця проблема залишається недостатньо висвітленою, що підтверджує її актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійній підготовці майбутніх педагогів-музикантів в Польщі присвячені праці польських і вітчизняних дослідників, таких як: Я. Проснак (J. Prosnak), Б. Вуйчик (B. Wojcik), С. Гаєвський, М. Пшиходзінська (M. Przychodzinska), С. Вишневська, Г. Ніколаї та ін.

Метою статті є розгляд інноваційного потенціалу сучасної професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів в Польщі та можливості його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Польська система підготовки фахівців музичного мистецтва, подібно до української, для здійснення гуманістичних перетворень переборолла багато труднощів, які були обумовлені не лише особливостями національного менталітету, але й історичними умовами. З цієї метою

відбулося багато змін щодо музичної освіти в початковій і середній школі, які сприяли здійсненню змін у вищій школі, адже виникла потреба забезпечення викладання нових музичних дисциплін як у початковій, так і в середній школі.

Метою дослідження питань даної статті є здійснення порівняльного аналізу та з'ясування особливостей підготовки фахівців музичного мистецтва в Польщі, досвід якої може бути цінним для реформування вищої освіти в Україні.

Вивчення, аналіз та узагальнення досвіду модернізації педагогічної освіти Польщі має для України велике теоретичне і практичне значення у зв'язку з подібністю історії з погляду соціалістичних і постсоціалістичних трансформацій в освіті, економіці, політиці [2].

У зв'язку з тим, що підготовка фахівців музичного мистецтва в Польщі здійснюється як і в Україні в університетах та музичних академіях, проаналізуємо навчальні плани університетів та музичних академій Польщі і України.

Порівняємо навчальні плани та програми Зеленогурського університету (Польща) та Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (Україна).

Зеленогурський університет має мистецький відділ, який поділяється на Інститут музичного мистецтва та Інститут образотворчого мистецтва [3].

Наукова діяльність інституту музичного мистецтва зосереджена на чотирьох аспектах: теорії музики; музичній педагогіці; навчання диригуванню; інструментального викладання. Основними напрямками наукових досліджень і творчої діяльності інституту є: вступ до хорової та інструментальної музики; сучасна музика; джаз і популярна музика; польська народна музика; постановка голосу; історія музики та музичного аналізу; музика в галузі освіти і терапії.

В Інституті музичного мистецтва готують студентів за такими напрямками підготовки: «Художня освіта у сфері музичного мистецтва» (Ступінь «бакалавр», «магістр»), спеціальності: «Музична освіта»